

Hai ngọn núi ở Định Quán – Đồng Nai

Phan Đình Dũng^{1*}, K' Thanh Hiếu

Định Quán là huyện thuộc tỉnh Đồng Nai, có nhiều thành phần tộc người sinh sống, trong đó có người Mạ sinh sống lâu đời. Toàn bộ huyện có quốc lộ 20 – huyết mạch giao thông quan trọng của khu vực miền Đông Nam Bộ đi xuyên qua – nối liền quốc lộ I, từ vùng đô thị Sài Gòn lên Đà Lạt. Tại thị trấn Định Quán và các vùng lân cận có nhiều những ngọn núi độc đáo: Núi Đănkar nơi tổ chức lễ cúng thần núi của người Mạ và cả quần thể núi đá với nhiều hình thù kỳ lạ - được xếp hạng di tích danh thắng cấp quốc gia.

1. Đănkar - ngọn núi thiêng của người Mạ

Người Mạ là một trong những cư dân sinh sống lâu đời trong khu vực rừng núi bạt ngàn Đông Nam Bộ. Rừng núi đối với người Mạ rất quan trọng, gắn bó mật thiết trong sự sinh tồn, bởi đó là môi trường sống của các hoạt động kinh tế cũng như trong đời sống tâm linh. Trong tín niệm của người Mạ, có nhiều thần linh cùng song hành với cuộc sống của con người và những vị thần linh quan trọng nhất đó thần rừng, thần núi, thần nhà và thần lúa. Thần rừng, thần núi cai quản môi trường sống, thần nhà cai quản nơi trú ngụ và thần lúa ban cho lương thực. Rừng, núi vừa đem lại cho người Mạ nguồn sống (đất rẫy, nguồn thức ăn khai thác từ hệ động vật, thực vật...), đồng thời cũng là nơi che chở cho buôn làng, có tính chất thiêng liêng đối với đời sống của con người. Luật tục duy trì trong cộng đồng cho biết cách người Mạ phân chia những loại rừng và có các cách ứng xử phù hợp; trong đó, đặc biệt là rừng Yang (nơi ngụ trị của thần linh), rừng Krong (cai quản xứ sở) và rừng ma (nơi chôn người chết). Yang/Yaang trong tiếng Mạ là đọc là Giàng, nghĩa là thần linh.

^{1*} Thạc sĩ, Bảo tàng Đồng Nai. Email: pddungdn@gmail.com

Đối với rừng Yang/rừng thiêng, nơi ngự trị của các thần linh người Mạ luôn tuân thủ theo luật tục một cách nghiêm cẩn. Vùng rừng núi người Mạ có nhiều khu rừng cao nhưng chỉ một số ngọn được chọn là nơi trú ngụ của thần linh tùy thuộc vào từng bon/buôn (tương đương làng của người Việt). Mỗi buôn đều có những khu rừng Yang riêng biệt. So với các đồi núi khác trong cùng một khu vực, dễ dàng nhận thấy các khu rừng thiêng này thường trên đỉnh cao của núi. Khu rừng thiêng được chọn có vị trí tốt trong vùng, cây cối lớn, đất màu mỡ, thường có vị trí đầu các sông hoặc suối. Khu rừng này được chọn rất cẩn thận bởi già làng, đại diện các dòng họ và cả buôn. Khi chọn được thì già làng của buôn nay phải báo cho những buôn kế cận biết để tránh chọn trùng hoặc tranh chấp. Mỗi buôn sẽ chọn ngày cúng khu rừng thiêng và truyền đời cho con cháu gìn giữ. Khoảng 5 năm trở lên, thậm chí đến 20 năm, tùy từng buôn, người Mạ tổ chức làm lễ cúng một lần. Thần của khu rừng thiêng được buôn làng làm lễ rước mỗi khi buôn diển ra lễ hội hiến sinh. Vật hiến sinh là con trâu – tài sản quý với những nghi thức mang tính thiêng, lấy huyết bôi lên những vật dụng, dụng cụ, cây nêu... Khu rừng thiêng này có những điều kiêng cử và cấm kỵ đối với tất cả mọi thành viên trong buôn: không được chặt cây, không săn bắn thú, không hái lượm các hoa quả, không lấn qua ranh giới đã quy ước...Nhiều câu chuyện được truyền tụng trong buôn làng về thần linh quở phạt những người phạm đến khu rừng thiêng như chặt cây, săn thú bị bệnh tật, đau ốm, chết thảm khiến nhiều người càng kiêng kỵ nhiều. Một số trường hợp vi phạm sẽ bị phạt với những lễ vật kèm theo để tạ tội với thần linh. Những ai vi phạm vào luật tục, với thần rừng, được phán xử bởi già làng. Người vi phạm phải chịu phạt những lễ vật tùy theo lỗi vi phạm nặng hay nhẹ khi làng tổ chức lễ tạ tội với thần rừng.

Rừng Krong là rừng già nhưng không rộng bằng rừng Yang, có ngọn núi thiêng được chọn để cúng thần linh mỗi năm. Thường là những đỉnh núi của khu rừng này có những đặc điểm riêng và người Mạ tín niệm chủ thần của quả núi có

liên quan đến cộng đồng của một buôn. Người Mạ ở buôn Hiệp Nghĩa huyện Định Quán chọn núi ĐănKar là ngọn núi thiêng và tổ chức cúng thần Núi/Yang Bơ-nom mỗi năm trước đây.

Đănkar là một ngọn núi lửa đã tắt giữa vùng bán bình nguyên, cách Saigon 112km theo quốc lộ 1 và tiếp quốc lộ 20 từ ngã ba Dầu Giây đi Đà Lạt. Núi Đănkar không nằm đơn chiếc, trong dãy núi liên hoàn nhưng cao và gần với phần thung lũng. Dãy núi này là một trong những phần cuối trong một nhánh thuộc dãy Trường Sơn về phía Đông Nam để chuyển tiếp xuống địa hình vùng thấp. Từ trên đỉnh núi, ta có thể nhìn được sự liên kết giữa các ngọn núi chạy hình vòng cung ôm lấy thung lũng chính giữa. Vòng cung ấy nối liền rộng tới khu vực Đa Kai của Bình Thuận áng chừng ba mươi cây số. Phóng tầm mắt xa xa sẽ thấy được toàn cảnh của thị trấn Định Quán, đặc biệt với quần thể đá độc đáo, có hòn đá Ba Chồng sừng sững. Rộng ra trong những gợn núi thấp là những miệng núi lửa nhấp nhô rải rác trong vùng. Phía xa hơn nữa là ngọn núi Chứa Chan ở địa phận của huyện Xuân Lộc với nhiều dấu tích của cư dân và sự kiện lịch sử. Từ trên đỉnh núi, ta có thể thấy dòng sông La Ngà mà người Mạ gọi là ĐaR'nga với dòng nước trắng hòa vào trong lưu vực của hồ Trị An. Trên các miệng núi lửa của nhiều đỉnh núi trong khu vực, vẫn còn những dấu tích một thời cách đây hàng triệu năm với các dòng dung nham đó là các mảng đông nham thạch quần quện, cuộn cứng, phong hóa.

Trước đây, người Mạ tại buôn Hiệp Nghĩa cúng thần Núi mỗi năm. Dân làng đến địa điểm được chọn và già làng làm chủ lễ, cắm cây nêu, bày lễ vật (rượu cần, heo, gà,...) dâng lên thần linh, bày tỏ lòng thành và cầu khẩn những điều tốt đẹp từ thần núi cho năm mới. Con vật sống được hiến sinh, lấy huyết bôi vào một số thân cây, đồ vật, rưới xuống đất. Sau những nghi thức cúng thần linh, người Mạ diễn tấu nhạc cụ, cùng dự tiệc với nhau và trở về nhà dài trong không khí sinh hoạt cộng

đồng. Ngày nay, tín ngưỡng của người Mạ xưa với tục thờ thần Núi đã chìm trong quên lãng. Vết tích duy nhất ngày nay còn lại trong tục cúng thần Núi là giếng dùng để múc nước tế thần và làm thịt động vật tế lễ. Trước sự phát triển của xã hội hiện nay, môi trường và điều kiện sống có nhiều biến chuyển, với cộng đồng Mạ, ngọn núi không còn mang tính chất linh thiêng như trước. Núi Đăkar vẫn đứng đó với hình ảnh của một quá vãng linh thiêng trong cộng đồng. Gần đây, người Mạ đã phục dựng lại lễ cúng thần Núi với những nghi thức hiến sinh cũng như sinh hoạt văn hóa của cộng đồng. Chúng tôi may mắn tham dự trong lễ hội phục dựng của tín ngưỡng thờ thần Núi tại cộng đồng. Ấn tượng còn lại là những cây nêu nhiều tầng vươn cao trong nắng trưa, những trang phục thổ cẩm nhiều sắc màu, hình ảnh con trâu được chọn làm vật hiến sinh với những nghi thức độc đáo và bóng dáng của nhiều người cao niên người Mạ trong diễn xướng hát kể Tăm pót, Yalyau...(đối đáp giao duyên, truyện tích)... Trong bối cảnh của đời sống không còn gắn chặt với núi, xa rừng. Đăkar vẫn còn đó nhưng đã "giải thiêng", chuyện xưa về núi và cộng đồng rồi sẽ đi với người lớn tuổi về với thế giới bên kia, còn lại, là những câu chuyện cho lớp trẻ bây giờ như cổ tích một thời.

2. Quần thể núi đá Ba Chồng

Một quần thể đá khá độc đáo được hình thành từ hàng triệu năm trước trên vùng đất Đồng Nai, mặc cho sương gió và thời gian, tạo dạng kỳ vĩ ven quốc lộ 20 và giữa khu thị tứ của Định Quán. Cảnh quan thiên nhiên này với những giá trị đã được xếp hạng di tích danh thắng quốc gia vào năm 1998 với tên gọi Danh thắng Đá chồng. Cả một diện tích rộng của quần thể đá này có nhiều điều thú vị, những hòn đá với dáng vẻ khác nhau, chen lẫn với dây,hoa lá trong những ngách và cây rừng. Tiêu biểu trong quần thể là các cụm đá: hòn Ba Chồng, hòn Dĩa và hòn Tượng – những cái tên dân dã mà người dân gọi theo cách liên tưởng về hình ảnh thực tại của chúng.

Ba tảng đá công kênh nằm sát lộ với độ cao 36 m làm ngạc nhiên biết bao khách tham quan, nguồn cảm hứng sáng tác cho những nhà thơ, họa sĩ, nhiếp ảnh gia. Hòn trên cùng chia ra một cách chông chênh như muốn chực đổ xuống bất cứ lúc nào thế nhưng vẫn mãi thế đứng dù cảnh quan chung quanh thay đổi quá nhiều, từ thời hoang sơ cho đến dân cư đông đúc. Chính đặc điểm của ba tảng đá này đã được lấy tên chung cho cả khu danh thắng. Hòn Dĩa to và lớn, chia ra trên độ cao 46 mét trên những tảng đá nhỏ như chêm nhau giữ thăng bằng . Chỗ tựa của hòn Dĩa tạo nên nên vách, ngàm tạo khoảng không nhìn trời xanh, cây cối và đá thú vị – nơi nhiều bạn trẻ tìm đến “check in” cho sở thích khám phá của mình.

Cụm núi Tượng có hình thù như một đôi vợ chồng voi đứng bên cạnh nhau phía sau chùa Thiện Chơn. Trên đỉnh hòn Voi đực có tượng Phật Thích Ca khổng

lò nhìn về hướng đông được tạo tác vào những năm đầu của thập niên 70 (thế kỷ XX). Dưới chân cụm đá có hang Bạch Hổ với tích truyện dân gian kỳ thú về đôi cò trắng hung dữ ở rừng núi Định Quán bị cảm hóa bởi tiếng kinh thiện lành của nhà Phật trong thời khai khẩn. Từ hang Bạch Hổ, bàn tay con người tạo nên một hành lang tam cấp uốn theo giữa hai tảng đá để đến đỉnh đặt tượng Phật.

Đá và đá và cây xanh – đó là đặc điểm của núi đá này. Những con đường đến các cụm đá thuận lợi nhưng không phải ai cũng có thể lên trên đỉnh đá. Trong quần thể Đá Chồng các nhà khoa học phát hiện nhiều công cụ sản xuất như rìu bằng đá, đồng, những mảnh gốm, gạch của cư dân cổ xưa cách đây hàng ngàn năm. Khu vực này cũng là nơi diễn ra những trận đánh trong cuộc kháng chiến vệ quốc trước mùa xuân 1975.

Sự kỳ thú của quần thể Đá chồng này vẫn còn đó để cuốn hút du khách đến và trải nghiệm. Lang thang những cung bậc với đá để đến các cụm đá lớn. Khi lên đỉnh của núi Tượng, bạn có thể phóng tầm nhìn rộng ra phía dưới và chung quanh. Một khung cảnh hữu tình với cánh đồng rộng lớn, khu dân cư nhiều màu sắc và làng người Mạ dưới chân núi Đănkar.

3. Bảo tồn và khai thác trong hướng phát triển

Với hệ sinh thái của rừng núi và kỳ quan đá tự nhiên, ngọn núi Đănkar và vùng núi đá Ba Chồng có những lợi thế về khai thác phát triển du lịch. Nơi đây có những dấu tích về những con người thời cổ với nhiều hiện vật gốm, đá được phát hiện, gắn với văn hóa của tộc người Mạ trong tín ngưỡng và lễ hội dù có những biến chuyển nhưng vẫn còn làng Mạ, nếp sinh hoạt, nghề dệt thổ cẩm duy trì trong cộng đồng. Bên cạnh đó, còn có các ngọn núi lửa đã "ngủ yên" hàng triệu năm trước để lại nhiều dấu tích trên đỉnh, những cuộn đá với nhiều hình thù đặc trưng và hệ sinh thái đa dạng các loại cây trên đất dung nham. Đặc biệt, vẻ đẹp kỳ thú của quần thể đá Ba Chồng trải rộng là một lợi thế độc đáo về tiềm năng trong phát triển du lịch của địa phương. Hiện nay, những vùng lân cận đã khai thác nhưng tuyến du lịch khám phá đối với giới trẻ. Bên cạnh các khu du lịch đã được đầu tư tại Định Quán, gắn kết với các điểm tham quan của thác Mai với hồ nước nóng (lâm trường Tân Phú), hồ Đa Tôn (cảnh đẹp tự nhiên), làng Mạ Hiệp Nghĩa... địa phương cần đầu tư khu danh thắng núi đá Ba Chồng gắn kết các điểm lân cận để khai thác và thu hút du khách bởi các sản phẩm du lịch hợp lý, đặc thù ở địa phương: thám hiểm địa hình núi lửa, khám phá môi trường sinh thái và phục hồi, trưng bày các nét đặc trưng tộc người Mạ (nghề dệt thổ cẩm, lễ hội) cũng như giới thiệu các loại sản phẩm mang nét riêng: cà phê, ca cao, đợt mây rừng, rau nhíp... Một gợi mở có tính chất đặc thù của địa phương trong tuyến "trung gian" trên cung đường tham quan giữa hai đô thị phát triển Thành phố Hồ Chí Minh và Đà Lạt.